

«Hvordan forvalter vi drømmen om freden.»

Hvordan forvalter vi drømmen om freden - og - Hva er fredskultur? Ingeborg Breines.

Bakgrunnsnotater for foredrag på Drammen senior-universitet, 1. mars 2021

God formiddag, og takk for invitasjonen. Det er fint og spesielt å være her, se noen mennesker jeg ikke kjenner etter å ha sett nærmest kun min egen familie og mine egne vegger i månedsvis.

Livene våre er blitt snudd opp ned av et virus – mange gjennomgår store lidelser og tap, verden er blitt annerledes og vi trenger å tenke nytt. ”*Build back better*”, sier FN. Er vi beredt? Og klarer vi å bli enige om hvordan vi skal gjøre verden bedre?

Vi skal i dag se på hvordan vi forvalter drømmen om freden og hva som er fredskultur. Jeg vil knytte an til arbeidet jeg har vært med på over mange år i UNESCO, FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon, i FN systemet for øvrig og i internasjonalt frivillig fredsarbeid, spesielt International Peace Bureau, IPB, verdens eldste fungerende internasjonale fredsorganisasjon hvor jeg var president i 9 år.

Dette er et enormt felt, med svært mange innfallsvinkler, analyser og virkelighetsoppfatninger. Min virkelighetsbeskrivelse er i overensstemmelse med den erfaringsbakgrunn jeg har, med min innsikt og sikkert også med mine blindsoner. Mitt svar på hvordan vi forvalter drømmen om freden, trenger ikke være deres.

Det er komplisert å prioritere hva som skal med i en presentasjon på 50 minutter, spesielt siden dette er et felt jeg har jobbet med i så mange år. Jeg håper å få ferdig ei bok på norsk fredskulturvisjonen og programmet senere i år: ”*Fredskultur, utopi eller alternativ sikkerhetspolitikk?*”. Det ville være fint om vi fikk tid til spørsmål og diskusjon etterpå.

Jeg vil gjerne begynne med å lese et dikt til dere av Arild Nyquist. Diktet viser viktigheten av å komme oss ut av stereotype forestillinger om hverandre, ut av fiendebilder og demonisering.

Ugledikt III av Arild Nyquist

Hallo, langt der inne i skogen?
Er du der, langt inne i skogen?
Gjemmer du deg, langt, langt der inne i skogen
og ikke vil komme ut?
Kom ut da vel, du som gjemmer deg langt,
langt inne i skogen og ikke vil komme ut.

Jeg vil så gjerne hilse på deg, og bli
kjent med deg, og snakke med deg - og så kan du
hilse på meg, og snakke med meg, og bli
kjent med meg du også.

Jeg synes det er dumt at du gjemmer deg langt der
inne i skogen, og ikke kan se meg, og at jeg står

her ute på veien og ikke kan se deg - for hvis vi ikke kan se hverandre og snakke med hverandre, tenker vi kanskje stygge tanker om hverandre.

Du tror at jeg er en tyv, og jeg tror du er en tyv, og du tror at jeg er stor og stygg og sterk og vil slå deg, og jeg tror at du er stor og stygg og sterk og vil slå meg, og du tenker at jeg spytter på deg, og jeg tenker at du spytter på meg - og slik står vi langt fra hverandre og tenker , dumme , stygge ting om hverandre.

Derfor roper jeg på deg nå, jeg roper så høyt jeg bare kan: Kom ut av skogen da! Kom ut og hils på meg da!

.. Vil du ikke sier du?
Tør du ikke sier du?
Vil du at jeg skal komme inn til deg i stedet?
Ja, da kommer jeg da.
Nå kommer jeg!

Jeg har tatt med noen power-point bilder som illustrasjon. Det første er signifikant - en klode med intenst behov for omsorg. Vi har jo bare denne ene vakre planeten. Da vi for første gang fikk sett den fra himmelrommet, så vi dens skjønnhet, blå var den og uten en enest landegrense. Men vi, menneskeheten, som skal være så opplyste og oppvakte, vi oppfører oss som om vi hadde tre planeter. Det gir oss en eksistensiell trussel. Slik situasjonen er i dag, kan vi ikke bare snakke om fred på jorda, men må også om fred med jorda.

Drømmen om freden

Det neste PP-bildet er av Henrik Sørensen og heter Drømmen om freden. Maleriet ble bestilt av Folkeforbundet, eller Nasjonens Forbund, med hovedsete i Genève. Sørensen arbeidet med det i ett av tårnene til Rådhuset i Oslo. I dag henger det i biblioteket i Palais des Nations i Genève. Norge har gitt utformingen og utsmykningen av Sikkerhetsrådssalen i FN i New York, hvor Norge nå i en toårs periode har et sete. Arnstein Arneberg var arkitekt og Per Krogh laget maleriet. Kanskje gir det oss ekstra inspirasjon i det diplomatiske arbeidet der. Til UNESCOs hovedkontor i Paris har Norge gitt store, flotte skiferheller til gulvet i foajeen. Jeg var glad og stolt over dem alle de årene jeg arbeidet der.

Fredskulturvisjonen ble utviklet fra slutten av 1980-tallet med utgangspunkt i UNESCOs arbeid. Drømmen om freden er imidlertid ikke ny. De aller fleste mennesker drømmer om fred for seg og sine, for sitt nærmiljø og sitt land. Noen klarer også å se at dét er en felles drøm for nærmest alle mennesker uansett hvor de er født og uansett omstendigheter. Selv om historien slik den blir fortalt i våre lærebøker og i kulturindustrien ofte formidler patriarkatets vektlegging av krig, krigens ”helte” og den sterkestes rett, vitner litteratur, kunst, erfaringer

og anekdoter om folks krigstretthet og oppfinnsomhet, om dagligliv hvor folk viser omsorg og vennlighet og er til hjelp for hverandre.

Utopia

Idealsamfunnet og fremtidsdrømmen har blitt gitt mange navn og mange utforminger, som Paradis, Atlantis, Shangri la, El Dorado, Patagonia, 1000-års riket eller Utopia. Thoma More bvar den første til å bruke begrepet utopi for ca 500 år siden i boka *Utopia*. Han mente det var mulig å skape det ideelle livet her og nå, ikke bare i det hinsidige, slik noen religioner prediker.

En eller annen form for fremtidsvisjon ligger til grunn for de aller fleste sosial fremskritt, om de er jobbet frem av arbeiderbevegelsen, kvinnebevegelsen, fredsbevegelsen, miljøbevegelsen, religiøse grupper, kunstnere, lærere, diplomater eller andre. Fredsforkjemperne Elise og Kenneth Boulding understreker i sine skrifter at vi rett og slett ikke klarer å skape det gode samfunn hvis vi ikke tar oss tid til å tenke skikkelig over hvordan vi ønsker å leve, både i det nære og i det store.

Fredsarbeid

Drømmen om freden inkluderte gjerne drømmen om et overordnet organ som kunne bidra til at konflikter mellom land blir løst på diplomatisk vis, uten vold og krig. I andre halvdel av 1800 tallet var det sterke fredsorganisasjoner i flere land. Norges Fredslag ble etablert i 1885. Etter hvert oppsto det behov for et koordinerende organ mellom disse nasjonale fredsorganisasjonene. Det internasjonale Fredsbyrået (IPB) ble etablert i Sveits i 1891, parallelt med etablering av IPU, Den interparlamentariske union. Bertha von Suttner var blant fredsforkjemperne som etablerte IPB. Hun var også den som inspirerte Alfred Nobel til å lage en pris for fredsforkjempere. Hennes bok *Ned med våpnene* fikk stor gjennomslagskraft. Her oppfordret hun til å *skape en aktiv avsky for krig*. Bertha von Suttner fikk Nobels pris for fredsforkjempere i 1905 og IPB fikk den i 1910 etter å ha vært nominert alle årene fra opprettelsen av prisen i 1901.

På tross av styrken i den internasjonale fredsbevegelsen klarte den ikke å forhindre at 1. Verdenskrig brøt ut. Denne grusomme krigen, som man med urette påsto skulle få slutt på alle kriger, førte dessverre også til intern splittelse i fredsbevegelsen. Mange følte seg i et dilemma mellom nasjonal lojalitet og det overordnede fredsengasjementet. 1000 modige og fremsynte kvinner fra 12 krigførende og fra nøytrale land kom sammen til en stor fredskonferanse i Haag i 1915. Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet (WILPF) ble stiftet. Medlemmer reiste rundt til krigførende land og foreslo tiltak for å få slutt på krigen. **Jane Addams** og **Emily Greene Balch** fra USA var blant grunnleggerne. Begge er blant de få kvinnene som har fått Nobels fredspris.

Etter krigen og dens grusomheter fortsatte fredsarbeidet med ny kraft, både på frivillig og på nasjonalt nivå. Ut av den brennende asken etter 1. verdenskrig kom Folkeforbundet 25. januar 1919 som del av Versailles-traktaten. Folkeforbundet ble etablert i den noble hensikt å fremme nedrustning, ordne opp i uenigheter mellom ulike land og forbedre arbeids- og levevilkårene for verdens folk.

Folkeforbundet, ledet av president Woodrow Wilson, hadde flere underinstitusjoner, ikke minst International Labour Organisation/ILO og International Committee on Intellectual Cooperation. Den Internasjonale komiteen for intellektuelt samarbeid hadde sekretariat og et eget institutt i Paris. Nasjonalkommisjoner ble etablert i de medlemslandene for å sikre viktig kontakt med de nasjonal fagmiljøene. Komiteen ble både grunnstein og forløper for UNESCO.

Heller ikke Folkeforbundet klarte å forhindre krig. 2. Verdenskrig ble forferdelig for mange, med millioner drept og skadet og infrastruktur, institusjoner, byer og land ødelagt. *Aldri mer krig* vokste frem som et sterkt ønske og krav. Med erfaringene fra det mellomstatlige arbeidet i Folkeforbundet fikk man i 1945, i en situasjon av enorm krigstretthet, etablert De Forente Nasjoner. FN skulle ”..berge fremtidige generasjoner fra krigens svøpe”. FN-pakten er fortsatt verdens viktigste dokument. Tenkningen bak, utformingen og ordlyden er av minst like stor viktighet i dag som i 1945. Etter hvert ble den supplert med Menneskerettighetserklæringen av 1948 og en rekke andre internasjonale lover og regler. (PP-bilde 3)

FN

FN-Paktens paragraf 1 sier vi skal bygge ”*fred med fredelige midler*”. Krig er ulovelig ut fra FN-pakten, men land har lov til å forsvare sin suverenitet dersom de blir angrepet. Responsen må dog var proporsjonalt med angrepet slik at det ikke bidrar til å eskalere konflikten. Sikkerhetsrådet er opprettet for å ivareta denne målsettinga.

FN står overfor en rekke utfordringer i det vi feirer organisasjonens 75-års jubileum. Organisasjonen blir delvis satt på sidelinjen av store kapitalkrefter som møtes i Verdensbanken, IMF, G7, G20 og NATO. Medlemslandene klarer ikke å bli enige om nødvendige nedrustningstiltak og de multinasjonale selskapene får stadig større innflytelse. Organisasjonen har ikke tilstrekkelige ressurser til å gjøre sitt arbeid, samtidig med at verden bruker over 1.917 000 000 000 \$ pr år til militære formål (SIPRI årbok 2020). Ett års globale militærutgifter tilsvarer omtrent 615 regulære FN-budsjett. (Powerpoint bilde 4, 5 og 6)

Paragraf 26 advarer mot misbruk av menneskelig og økonomiske ressurser til militære formål: *For å fremme opprettelsen og opprettholdelse av internasjonal fred og sikkerhet med minst mulig spill av menneskelig arbeidskraft og økonomiske ressurser til rustninger, skal Sikkerhetsrådet være ansvarlig for....å utarbeide planer om innføring av et system for regulering av rustningene, som skal forelegges de Forente Nasjoners medlemmer.*

”An eye for an eye, makes the whole world blind”, sa Mahatma Gandhi.

Menneskelig sikkerhet

FN er viktig for alt fredsarbeid og for en ikke-militaristisk forståelse av sikkerhet. Det er nødvendig å redefinere hva som gir sikkerhet og flytte forsvarsmidler fra militært forsvar til forsvar for planeten og menneskeheten. Vi må gjøre alt vi kan for å forhindre en fullstendig ødeleggende 3. Verdenskrig. NATO og USAs militære makt vokser sterkt og også store land i Asia og Midt-Østen ruster opp, på tross av fredsbevegelsens innsats. Krigsmaskinen generer penger, mye penger, men for noen få, mens den ødelegger for de mange. De økonomiske og økologiske kostnadene ved et militært forsvar er ikke akseptable og underminerer en bærekraftig utvikling.

Verden har nylig feiret 70-årsjubileum for Menneskerettighetserklæringen. Både menneskerettighetene og FN trenger vårt fortsatte engasjement. Vi må hegne om FN og bruke organisasjonens fulle palett, støtte og styrke både internasjonal rett og særorganisasjonene i deres faglige, langsiktige arbeid. Forebyggende og fredsbyggende arbeid reduserer nødvendigheten av akutt nødhjelpsarbeid. (PP-bilde 7 og 8)

Men selv om de fleste er enig om at *prevention is better than cure*, er det svært dårlige tider for nedrustning og fredsarbeid. Det på tross av at FNs generalsekretær, António Guterres, har utviklet en viktig nedrustningsagenda, *Securing our common future*, og gir det forebyggende

arbeid topp prioritet. Vi trenger mer fredsbygging og diplomati, og mindre post-konflikt fredsbevaring, sa han. Men kommer disse konstruktive tiltakene fort nok og får de tilstrekkelig oppslutning fra FNs medlemsland til at planeten kan overleve som hjem for mennesker, dyr og planter?

UNESCO og Fredskultur

UNESCO har en spesiell stilling innen FN systemet. Det brede mandatet om ”å skape fred og forståelse gjennom internasjonalt samarbeid innen utdanning, vitenskap og kultur” gjør organisasjonen til FNs etiske og intellektuelle organ. En posisjon som gjør UNESCOs arbeid så viktig, og også kontroversielt. ”Siden krigen har sitt utgangspunkt i menneskets sinn, er det i menneskets sinn vi må skape et forsvar for freden”, står det i innledningen til UNESCOs konstitusjon. Denne formen for forsvar innebærer en enorm moralsk og pedagogisk oppgave som er ganske så forskjellig fra et militært forsvar. I innledningen understrekes også organisasjonens intellektuelle og moralske imperativ: *”En fred utelukkende basert på regjeringenes politiske og økonomiske ordninger vil ikke være en fred som kan sikre enstemmig, varig og oppriktig støtte fra verdens folkeslag ... fred må derfor grunnlegges, hvis den ikke skal mislykkes, på menneskets intellektuelle og moralske solidaritet.”*

Ved etableringen av UNESCO i 1945, sa den daværende britiske utdanningsministeren, Ellen Wilkinson, at nå har vi skapt noe som aldri har eksistert før, ”a world wide brainworkers parliament”. UNESCO skulle utviklet sitt program og sine nettverk i aktivt faglig samarbeid mellom ”hjernearbeidere” i ulike land. For å få dette til etablerte UNESCO nasjonalkommisjoner i hvert land hvor lærere, akademikere, forskere, kunstnere, kulturarbeidere og mediefolk skulle delta både for å sikre faglige innspill til UNESCOs program og bidra til samarbeid og gjennomføring i praksis.

Folkeforbundet hadde ikke arbeidet med utdanning. I UNESCO skulle utdanning få en sentral plass. Wilkinson uttrykte de nye tankene på inspirerende vis: *“Now, we are met together, workers in education, in scientific research and in the varied fields of culture. We represent those who teach, those who discover, those who write, and those who express their inspiration in music or in art. We have a high responsibility, for entrusted to us is the task of creating some part – and not the least important part – of the structure of the United Nations on which rest our hope for the future of mankind. It is for us to clear the channels through which may flow from nation to nation the streams of knowledge and thought, of truth and beauty which are the foundations of “true civilization”.* (Se UNESCO publikasjonen: “60 Women contributing to the 60 years of UNESCO. Constructing the foundations of peace”.)

Begrepet fredskultur

Fredskulturinitiativet er en måte å revitalisere FNs arbeid for fred. Prosjektet tok utgangspunkt i relevante, eksisterende normative instrument i FN systemet. Fredskultur skulle både være kjernen i og et hovedmål for internasjonalt samarbeid.

UNESCO med sitt brede mandat og sine mange, beslektede fagområder var vel plassert for å utarbeide en helhetlig fredskulturvisjon hvor de ulike komponentene gjensidig både styrket og var avhengige av hverandre: Uten fred, intet demokrati, ingen universelle menneskerettigheter, ikke likestilling mellom kjønnene eller miljøvern – og motsatt.

Fredskulturbegrepet oppsto på slutten av den kalde krigen. For første gang etter at FN ble etablert var det en reell mulighet for å avskaffe krig. Fredskulturbegrepet vokste ut av en fredskonferanse arrangert av UNESCO i 1989 i Yamoussoukro i Elfenbenskysten. Rapporten fra Yamoussoukro førte til UNESCOs store engasjement. Den dannet grunnlag for

utviklingen av en fremtidsvisjon og et storstilt program først i UNESCO, senere vedtatt av FN og videreutviklet av en rekke organisasjoner, institusjoner og enkeltpersoner. Erklæring om Fred i Menneskets Sinn av 1. juli 1989 *”inviterer alle land, internasjonale organisasjoner og sivilsamfunnsorganisasjoner, de vitenskapelige, utdanningsrelaterte og kulturelle grupperinger i verden, og individer til å hjelpe til med å bygge en ny visjon for fred ved å utvikle en fredskultur basert på respekt for liv, frihet, rettferdighet, solidaritet, toleranse, menneskerettigheter og likestilling mellom kvinner og menn”*.

Yamoussoukro-rapporten understreket at:

”Fred er ærefrykt for liv.

Fred er det dyrebareste i menneskehetens eie.

Fred er mer enn fravær av væpnet konflikt.

Fred er en måte å være på.

Fred er en dyp forpliktelse overfor prinsippene frihet, rettferdighet, likestilling og solidaritet.

Fred er også et harmonisk partnerskap mellom menneskeheten og miljøet.

Fred er innenfor vår rekkevidde, i dag, på terskelen til det 21 århundre...”.

Fredskulturvisjonen

UNESCO meislet ut fredskulturvisjonen på 1990-tallet i samarbeid med en rekke partnere.

I fredskulturvisjonen skulle blant annet dialog og respekt for menneskerettighetene erstatte ulike former for vold; flerkulturell forståelse og solidaritet skulle erstatte fiendebilder; full adgang til kunnskap og informasjon skulle erstatte hemmelighold og likestilling og kvinnefrigjøring skulle erstatte mannsdominans. Fredskulturvisjonen hadde en enorm kraft og stadig flere ønsket å bidra både til tenkningen og realiseringen.

UNESCOS Handlingsplan for fredskultur vektla arbeidet med å få til en bred og effektiv overgang fra en rådende volds og krigskultur til fredskultur. Slik skulle den menneskelig sikkerhet bygges. Handlingsplanen understreker at det aldri har vært noen krig uten en *”fiende”* og for å kvitte oss med krig må vi overvinne fiendebildene med forståelse, toleranse og solidaritet mellom alle folk og kulturer. Det ble lagt vekt på en omdefinering av maktbegrepet og på å få frem fredelig alternativer.

FNs Generalforsamling vedtok 13. september 1999 etter forslag fra UNESCO: *”The Declaration and Program of Action on a Culture of Peace”*. Fredskultur ble definert som *”et sett verdier, holdninger, tradisjoner, vaner og måter å leve på som baserer seg på respekt for alt levende, og fremming av forståelse, toleranse og solidaritet mellom alle sivilisasjoner, folk og kulturer”*. Målet var, og er, å skape fred i en: *”erkjennelse av at fred ikke bare er fravær av konflikt, men også fordrer en positiv, dynamisk og deltakende prosess hvor det oppmuntres til dialog og hvor konflikter blir løst i en atmosfære av gjensidig forståelse og samarbeid”*.

Fredskulturprogrammet

Handlingsprogrammet for fredskultur var utarbeidet for bruk i FN-systemet, i medlemslandene, i sivilsamfunnet og blant alle interesserte grupper og personer. Programmet

bygger på åtte aksjons- eller satsingsområder, som igjen har en rekke delmål:

- 1) fremme fredskultur gjennom utdanning
- 2) fremme bærekraftig økonomisk og sosial utvikling
- 3) fremme respekt for menneskerettighetene
- 4) sikre likestilling mellom kvinner og menn
- 5) fostre demokratisk deltakelse
- 6) fremme forståelse, toleranse og solidaritet
- 7) støtte deltakende kommunikasjon og fri flyt av informasjon og kunnskap
- 8) fremme internasjonal fred og sikkerhet.

FNs Fredskulturår og Tiår for fredskultur og ikke-vold for verdens barn

FN gjorde år 2000 til *Internasjonalt År for Fredskultur* etter initiativ og påtrykk fra UNESCO. Optimismen var stor, den kalde krigen var over og ressurser kunne frigis til å bygge fred. Vi jobbet døgnet rundt og det følte stort å gå inn i et nytt tusenår med muligheten for å realisere drømmen om en global fredskultur eller et nett av fredskulturer.

Handlingsprogrammet for Fredskultur skulle inspirere FNs medlemsland til å lage nasjonale handlingsplaner både for *Det Internasjonale Fredskulturåret* og det påfølgende *Internasjonale Tiår for Fredskultur og Ikkevold for Verdens Barn* (2001 – 2010).

Det var en usedvanlig bred, global og heterogen bevegelse som sluttet seg sammen for å få til et skifte bort fra krig og voldsbruk og mot en ny freds- og ikkevoldskultur.

Kvinneorganisasjoner, fredsorganisasjoner og ungdomsorganisasjoner var ikke minst ivrige. Men også menneskerettighets- og demokrati aktivister, miljøforkjempere og andre progressive krefter fant støtte, samhold og inspirasjon under fredskulturparaplyen. Nye kommunikasjonsmidler bidro til at fredskulturinitiativet og programmet utviklet seg til en bred bevegelse hvor mange mennesker, organisasjoner og institusjoner som arbeidet med problemstillinger innenfor områder som likestilling, menneskerettigheter, nedrustning, fred, utdanning, miljø og bærekraftig utvikling kunne finne sammen i en helhetlig plattform.

Det offisielle Norge viste svært liten interesse for fredskulturvisjonen og programmet. Statsminister Bondevik nevnte så vidt Fredskulturåret i sin nyttårstale i år 2000.

Manifesto 2000

Mer enn 75 millioner mennesker signerte UNESCOs Fredskulturmanifest utarbeidet i samarbeid med Nobel-fredsprisvinnere. De som skrev under forpliktet seg til å fremme seks leveregler:

Respekter alt liv,

Forkast vold,

Del med andre,

Lytt for å forstå,

Ta vare på planeten,

Gjenoppdag solidaritet.

Det at så mange var interessert både i å underskrive og bruke Fredskulturmanifestet, vitner om et sterk lengsel etter fred, etter et liv uten frykt, nød og urettferdighet.

Kultur for fred

Begrepet fredskultur er sammensatt av de to ordene ”fred” og ”kultur” som begge kan være gjenstand for ulike definisjoner. Definisjonen av ”fred” brukt i fredskulturdeklarasjonen er en positiv og aktiv definisjon, ikke bare en negasjon av krig. Kulturbegrepet som er brukt er det brede, sosiologiske begrepet om måter å leve på.

Fredskultur og Kultur for fred er ikke identiske begrep. Kultur for fred er imidlertid en viktig del av fredskulturen. En rekke kunstnere bidro og bidrar aktivt til fredskulturarbeidet med kultur og kunst for fred. Kunstnerisk og kreativt arbeid må kunne sees som en av de sterkeste bolverk mot destruksjon og vold, sannsynligvis også mot fascistisk tenkning.

Motstanden og mytene

Fredskulturarbeidet førte inn i konfrontasjoner med dypt forankrede holdninger eller myter, som for eksempel:

- Hvis du ønsker fred, forbered krig. Si vis pacem, para bellum
- Endring er ikke mulig for vold er en uunngåelig del av den menneskelige natur
- Vold/krig er en effektiv måte å få en slutt på disputer og konflikter

Mye arbeid ble lagt i å imøtegå disse mytene. Det ble hevdet høyt og klart at hvis vi ønsker fred, må vi forberede fred, og ikke krig. Et tverrvitenskapelig møte i Sevilla gjorde det klart at mennesket ikke er voldelig av natur. Og senere forskning har vist at vold og krig er ineffektive metoder for å få slutt på konflikter. Konflikter løses best på lokalt/nasjonalt nivå, på fredelig vis, og med forankring i sivilsamfunn og involvering også av kvinner, og uten militære midler, verken internt eller utenfra.

Etter angrepene på Twin Towers i New York 11. september 2001, skiftet verdens fokus bort fra fred og forsoning og verdens ressurser ble igjen brukt til opprustning, til det som er blitt kalt krig mot terror. Det har ført oss inn i uendelige og mislykkede kriger i fremmede land som vi ikke har noe utestående med. I stedet for å minske er terroren derved blitt sterkt økende. Fredskulturvisjonen har måttet vike for en ny kald krig. Det er et enormt paradoks at verden synes mer beredt til å betale for krig enn for fred. Hvorfor prioriteres det slik? Hvem tjener på det?

Truslene mot vår sikkerhet

Truslene mot freden er større i dag, enn i alle fall jeg noensinne har opplevd. Pandemien presser oss til å redefinere vår oppfatning av *sikkerhet*. For plutselig ble det klart for mange at det vi gjerne forbinder med sikkerhet kun er en falsk sikkerhet. “*The fury of the virus illustrates the folly of war*”, sa FNs Generalsekretær António Guterres. Militærvesenet er inadekvat og kan ikke beskytte oss. De institusjonene og de ”flinke” hodene som brukes til å pønse ut nye våpen og nye strategier for å lure, overliste og overmanne ”de andre”, såkalt for vår nasjonale sikkerhets skyld, er til ingen nytte. Koronaviruset er både en alarmklokke og et røntgenbilde av verden. Det er blitt tydelig hvor enorme ulikhetene er i verden, så også i Norge. Vi er blitt minnet om at rettigheter på papiret slett ikke alltid er rettigheter i praksis.

Konfrontasjon og krig må vike for samarbeid hvis planeten skal forbli beboelig. Fremtidshåpet er i den menneskelige solidariteten, den internasjonale faglige, praktiske og gjensidige hjelp vi kan gi hverandre. Kanskje er det lettere å forstå akkurat nå at det er nødvendig med et markant paradigmeskifte? At vi må bort fra rå kapitalisme og kortsiktig utnyttelse av naturressursene. At vi må fokusere på menneskelig sikkerhet og omsorg for planeten. Covid-19 pandemien viser oss hvor sårbar den globaliserte økonomien er. Den tvinger oss til å innse også vår egen sårbarhet og forstå vår gjensidige avhengighet. Selv den rike, forfordelte del av verden er ikke uovervinnelig.

FN ser pandemien som den største utfordringen i FNs historie og oppfordrer til ”intensivert internasjonalt samarbeid”. Guterres sendte i april 2020 ut en innstendig appell om våpenhvile, også for å få ressurser og handlingsrom til å kunne takle Covid-19 pandemien. Pave Frans var ikke minst støttende. Han inspirerte med følgende oppfordring: *”Trekk tilbake fra fiendtlighet, legg mistanker og fiendskap til side. Få våpnene til å stilne: gevær, artilleri og bomber. Lag korridorer med livsviktig nødhjelp, åpne verdifulle vindu for diplomati, bring håp. Stopp krigssykdommen (the sickness of war) og sloss heller mot den sykdommen som hjemsøker verden. Stopp all slossing. Nå. Det er hva vår menneskelige familie trenger, nå mer enn noen gang”*.

Hindringer for fredskultur

Verden står kanskje mer enn noensinne overfor helt eksistensielle, og delvis akutte utfordringer. Det er derfor paradoksalt at vi fortsetter å bygge vår sikkerhet på økt militarisering når ingen av disse eksistensielle utfordringene kan løses med militære midler. Militariseringa gjør i realiteten situasjonen verre. Vi er derfor i en meget farlig og kompleks krisesituasjon, og må bruke all vår kapasitet til å tenke konstruktivt og alternativt for å kunne løse i tide de tre største utfordringene vi står overfor - alle satt i relieff av et virus slik vi smertefullt har fått erfare både i fjor og i år:

1. **i) Miljø- og klimakrisa** er alarmerende og eksistensiell og fordrer en hurtig, helhetlig og adekvat tilnærming. Klimaendringene og natur- og miljøforringelsene må sees i sammenheng. FNs klimapanel viste i sin rapport i oktober 2018 at verden kun har kort tid på seg for å få bukt med klimatrusselen og hindre at den globale temperaturen stiger med mer enn 2 grader, helst ikke mer enn 1,5 grader, fra før-industriell fase. En større oppvarming enn det vil kunne føre oss til det vippepunkt som vi må unngå hvis planeten skal bestå som hjem for liv slik vi kjenner det. Vi må handle slik at karbondioksidet og drivhusgassene i atmosfæren ikke blir så overveldende at det blir umulig å forhindre drivhuseffektens fullt ødeleggende kraft.

FNs naturpanel presenterte sin første globale rapporten om artsmangfold våren 2019. Rapporten er ikke mindre skremmende. Naturtapet som forårsakes av vår livsstil er stort både når det gjelder planter og dyr. Også selve fruktbarheten er truet. Rapporten viser at over en million arter kan være i fare globalt, 2000 arter bare i Norge. Også hos oss er endret arealbruk en svært viktig faktor. Noen hevder at nettopp arealmisbruk er den aller største trusselen mot biomangfoldet. Bedre med mangfold enn enfold, også på dette felt!

1. **ii) Akselererende ulikhet** skaper ustabile samfunn og individuelt og kollektivt sinne over diskriminering og forskjellsbehandling. Det finnes ulike former for ulikhet og det er ulike meninger om hvordan ulikhet skal måles. I Bhutan måles brutto nasjonal lykke og i New Zealand brutto nasjonal velbefinnende. Verdens Økonomiske Forum, Oxfam og FNs Sosiale rapport dokumenterer dramatisk økende økonomiske forskjeller. Prekariatet blir større. Fredsforsker Johan Galtung kaller det rett og slett for strukturell vold. Gapet

mellom de som har og de som ikke har, synes i stor grad å være skapt av en ultrakapitalistisk globalisering. Det å bli holdt utenfor kan føre til sinne og presse, ikke minst unge menn med fremtidsforventninger, men med få muligheter, inn i fundamentalistiske og voldelige grupperinger. Også i Norge, hvor vi har vært så stolt av vår likhetskultur, øker de økonomiske forskjellene hurtig. (Se rapport fra SSB i 2020)

ii) **Atomtrusselen** er svært skremmende. Det er i alt ni atommakter, med ca 14000 atomstridshoder, 2000 av dem på alert, til rask bruk. Norge er under NATOs atomstrategi. En intens modernisering og effektivisering pågår. Våpnene er mange hundre ganger sterkere enn før, de er lettere å bruke og rakettene kan ta dem lengre enn langt og svært fort.

Atomenergien gir farlig avfall som også kan brukes i krigsindustrien. Nedrustningsavtaler skrotes. Den aktuelle atomopprustningen truer alt liv. Atomvåpen har bare vært brukt to ganger, i Hiroshima og Nagasaki i 1945. Men også produksjon, lagring og testing har skapt og skaper elendighet, død og sykdom, ikke minst kreft og misdannelser. Verden har hatt et utrolig flaks med at de mange dramatiske nestenulykkene ikke har ført til menneskehetens utslettelse. Vi kan ikke regne med at et slikt flaks vil vare ved og må erkjenne at vi er i en kjernefysisk krise. Atomvåpnene må elimineres før de eliminerer oss, og da må FN's nye atomvåpenforbud settes ut i full kraft.

Militær meningsløshet og maktesløshet

På tross av de eksistensielle krisene vi står overfor satses det mer og mer på militær makt. Såkalt for at vi skal føle oss trygge. Vi er rett og slett inne i en opprustningsprosess uten like, en rustningsspiral som vi ikke har opplevd maken til, ikke engang under den kaldeste kalde krigen. 11. september 2001 og den påfølgende *krig mot terror* underminerte våre håp om en verden basert på fredskulturens prinsipper. Verdens ressurser blir igjen stilt til rådighet for militære "løsninger".

Som IPB fremhever i en uttalelse i mai 2020 til G20-landene så er disse landene ansvarlig for 82% av verdens militærutgifter og det meste av all våpeneksport. De har 98% av verdens atombomber og er den plattform hvor de fleste spillerne i verdens våpenkappløp møtes. Verdens to folkerikeste land, Kina og India med til sammen 2.7 milliarder mennesker, har for første gang kommet opp i teten når det gjelder militære kostnader, etter USA. Men USA er totalt dominerende og har militære kostnader tilsvarende de ti påfølgende land på lista til sammen. EU landene samlet er på andre plass. Ved inngangen til 2021 vedtok den amerikanske kongressen det største militærbudsjettet i amerikansk historie – og på verdensbasis har våpeneksporten økt med 8,5 prosent og det midt i en pandemi. Russland, etter å ha rustet ned over de senere år, kom i 2019 opp igjen på fjerde plass, omtrent på størrelse med Frankrike. Militærutgiftene på verdensbasis steg med hele 3,6% fra 2018 til 2019, 7% opp over de 10 siste årene (SIPRI, 2020). De fem faste medlemmene av Sikkerhetsrådet sitter på 88% av verdens våpenarsenal og har atomvåpen.

Opprustningsspiralen

NATO vil ha oss til å bruke minst 2% av BNP til militære formål. Men, og det er den virkelige store inkonsekvensen, militærvesenet kan ikke svare på noen av de globale utfordringene menneskeheten og planeten står overfor. Det er absurd at det som visstnok skal forsvare oss bare gjør situasjonen verre, og det minst på tre måter:

1. i) **Økonomisk.** Ifølge Stockholm Internasjonale Fredsforskningsinstitutt bruker verden, helt uforståelig, mer enn 1.917 000 000 000 000 dollar pr år på det militære (SIPRI årbok 2020). Det tilsvarer over 615 regulære årlige FN budsjett. Disse ressursene burde gå til FN

ikke minst for å implementere FNs bærekraftsmål og Parisavtalen om klima, til de som er fattige og sulter, til fredsarbeid og til det nødvendige grønne skiftet.

2. ii) **Økologisk.** Militæret er en miljøverstering, gjennom militærindustriens forbruk av naturressurser og energi og forurensende utslipp, i lagring og testing av militært materiell og i bruk av ulike våpen i øvelser og ikke minst i krig. Likevel er militæret holdt utenom de store klimaavtalene fra Rio, Kyoto og, i praksis, også fra Paris. USA fikk igjennom en særavtale med unntak for militæret både i Rio og i Kyoto. På tross av fredsbevegelsens bestrebelser er det først nå at krav om at militæret må redusere sitt miljø- og klimaavtrykk minst på linje med sivil sektor begynner å bli aldri så lite synlig i mediebildet, om enn ikke enda i det politiske bildet.

iii) **Etisk/moralsk.** Den pro-militaristiske propagandaen er veldig sterk og subtilt integrert. Den kan få oss til å tro at vi trenger å styrke det militære forsvar for å føle oss trygge. Derved svekkes satsingen på menneskelig sikkerhet. Vi må se verden som den er, sier politikerne. Men derved aksepteres både status quo og retten til å kunne ta liv i krig. Den sunne fornuft ofres for det som defineres som nasjonal sikkerhet. For å legitimere militariseringa, bygges fiendebilder som undergraver internasjonal solidaritet og svekker diplomati og samkvem basert på humanistisk tenkning.

Du skal ikke slå i hjel

Det er vanskelig å forstå at krig, denne grusomme og uverdige handlemåte, ikke er på historiens skraphaug. Det femte bud sier: *Du skal ikke slå i hjel!* Å drepe er også forbudt i vårt rettssystem. I Menneskerettighetserklæringens artikkel tre står det: *Enhver har rett til liv...* Likevel gjelder det ikke i krig. Da er det plutselig legitimt å ta liv. Vi snakker om ”rettferdig krig” eller ”hellig krig”. Regler for mer humanitær krigførsel er samlet i Haag- og Genève protokollene som utgjør det humanitære lovverket. Slike regler er gode å ha, men folkeretten må ha prioritet over humanitærretten. Vårt hovedmål må være å aktualisere drømmen fra 2. Verdenskrig: *Aldri mer krig!*

Krig og krigføring blir mer og mer komplekst med de svært sofistikerte og totalt ødeleggende våpnene som er utviklet og er under utvikling. Vi har sågar dødelige autonome våpen, *såkalt killer robots*, som er programmert til selv å bestemme mål. *"Maskiner med makt og eget skjønn til å ta menneskeliv er politisk uakseptabelt, moralsk forkastelige og bør forbys gjennom internasjonal lov"*, sier FNs generalsekretær.

Vi har lover mot masseødeleggelsesvåpen, mot biologiske og kjemiske våpen og fra 22. januar 2021 også mot atomvåpen. De må ratifiseres av alle og kontrollorganene må styrkes. Den ny FN deklarasjon om Retten til fred, som sier at alle har rett til fred, må brukes aktivt.

Som Eleonore Roosevelt sa da hun var USAs FN-representant: *"Ingen vant den forrige krigen, ingen vil vinne den neste"*.

Norge

Hva har vi å tilby verden? Tenk om dét kunne bli et sentralt spørsmål i alle FNs 193 medlemsland i dag!

Tenk om vi kunne gjøre som Costa Rica, som erkjente at de var for små til å kunne beskytte seg militært mot de større naboene og derfor la ned forsvaret og brukte sine ressurser til å møte folks behov for utdanning, mat, helse, arbeid og husly. De forbød sågar produksjon av våpen på deres grunn. Kan Norge legge ned krigsindustrien og konvertere den til produksjon

av hva som trengs for å få til det grønne skiftet, slik at vi ikke kommer i den situasjon at vi trenger fiendebilder for å få testet, brukt og solgt våre produkter?

Kan Norge i Sikkerhetsrådet bidra til å forebygge krig og konflikt, vise at en annen, fredelig verden er mulig? Kan vi tenke radikalt nytt om hvordan vi ønsker å bruke verdens ressurser og hva slags samfunn vi ønsker å ha om for eksempel 30 år? Hva ønsker Norge å være kjent for - og hva slags verden ønsker vi å være en del av? Kan vi lære å dyrke freden som vi dyrker de vakreste orkideer eller de flotteste frukttrær med den tid, tålmodighet og innsikt som trengs for å skape riktige betingelser? Bør vi igjen bli et alliansefritt land og vil det kanskje hjelpe hvis vi hadde et eget fredskulturdepartement, betalte fredsskatt og ikke bidro via vår skatteseddel til opprustning, hadde bred opplæring i ikke-voldelig konflikthåndtering på ulike nivå og kunne tilby samfunnstjeneste istedenfor militærtjeneste?

Mange spørsmål og blant de viktigste er hvordan bidra best mulig til å finne løsninger. Fredsforsker Johan Galtung har et eksempel med en mor som har en appelsin og to barn som begge vil ha den. Hva gjør hun? De fleste forslår det som synes å være den enkleste løsningen, dele appelsinen i to og være ferdig med det. Men Galtung vil vise noe annet. Han sier at kanskje vil det ene barnet dyrke frem et appelsintre og bare trenger kjernene. Den andre syns kanskje appelsinen er så fin og vil tegne den, eller vil ha skallet til å sette smak på en kake, eller kanskje begge vil ha appelsinjuice. Det viktige er å spørre hva de vil i stedet for å bare anta at vi kjenner alle svarene eller har forstått alle mulighetene og alternativene. Slik bør det være på det familiære nivå, og slik bør det være på et mellomfolkelig nivå.